

УДК 314/316:371.21

Валентина Статівка

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID 0000-0001-7261-6785

Олена Козлова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID 0000-0003-1626-5188

Сергій Денежніков

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID 0000-0003-3289-8399

Ірина Захарова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID 0000-0002-9693-5550

DOI 10.24139/2312-5993/2022.07-08/156-172

ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ЧИННИКИ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УПРАВЛІННІ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ

У статті висвітлюється проблема трансформації управління навчальним процесом в онлайн-середовищі в ризико-небезпечних соціальних умовах. На підставі аналізу впливу інформаційного суспільства на психобіологічні механізми суб'єктів пізнавальної діяльності доводиться необхідність змін в управлінні навчальним процесом, а саме, в формах і методах його організації, в характері суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Пропонується комплекс прийомів управління пізнавальною діяльністю суб'єктів навчального процесу на лекційному занятті. Використання описаних прийомів в ризико-небезпечних умовах сприяє мотивації навчання, забезпечує самоконтроль, сприяє зростанню впевненості суб'єкта навчальної діяльності у своїх можливостях, створює умови для оптимального контролю з боку викладача.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційні технології, управління освітнім процесом, лекція, комплекс завдань, пізнавальна діяльність.

Постановка проблеми. Функціонування освітньої системи залежить від потреб суспільства: суспільні замовлення впливають на вибір освітньої моделі, на мету освіти і виховання, підходи, принципи, методи та знаходять відображення у законодавчих документах, якими керуються освітяни – Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Національна рамка кваліфікацій тощо. Сучасне суспільство – це інформаційне суспільство, створене прогресом в комп'ютерних технологіях і засобах телекомунікації. Успішність такого суспільства залежить від здатності до технологічних та соціальних інновацій, уміння ефективно діяти у мінливому транснаціональному середовищі, власне від масштабів його інформатизації. В освітньому просторі провідну роль відіграє не лише технічна оснащеність, а й «управлінці» навчальним процесом – керівник навчального закладу, вчитель, викладач – ступінь сформованості їх управлінських компетентностей. У складі зазначених

компетентностей є надзвичайно важливими такі, що забезпечують управління інформаційними потоками, організацію форм навчального процесу, навчально-наукову комунікацію. В умовах ризико-небезпечних обставин, особливо під час війни, простір онлайн навчання не є стабільним через пошкодження електромереж, повітряні тривоги, переміщенням суб'єктів навчальної діяльності за кордон або у місцевості, де інтернет дає збої, виникає необхідність у трансформації вже більш-менш налагодженої взаємодії викладача і студента, вчителя і учня. Саме тому виникає потреба у пристосуванні управління як до змін середовища, так і до змін у зраненій психіці особистості.

Виклики сучасного інформаційного суспільства, спричинені непередбачуваними обставинами (пандемія COVID-19, війна), поставили освітян в такі ситуації, коли відповідь на ці виклики не завжди є готовою. Виникає потреба у передбаченні подібних ситуацій та розробці гнучких моделей управління навчальним процесом, які можна адаптувати до різних форм отримання освіти: дистанційної, змішаної, онлайн-занять.

У ризико-небезпечних умовах суспільство змусило негайно приймати рішення щодо функціонування освітньої системи. Урядом України прийнято рішення застосувати «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» (Положення про дистанційне навчання. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України, 30 квітня 2013 р. за № 703/23235, с. 1.).

Відбулось не лише усвідомлення того, що дистанційне навчання є перспективною сферою розвитку освіти в умовах її цифровізації, а й того, що таке навчання у разі потреби дозволяє «забезпечити індивідуальну освітню траєкторію здобувача освіти, а також неперервність освітнього процесу у випадках надзвичайних обставин, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти», – зазначив Міністр освіти і науки С. Шкарлет (Лист МОН № 1/9-609 від 02.11.20 року, с. 1.).

Дистанційне навчання в онлайн формі стало актуальним і запитаним у всіх підсистемах освітньої системи як України, так і країн світу, але залишається недостатньо дослідженим навчальний процес та управління ним в ризико-небезпечних умовах, в умовах нестабільного

психічного стану суб'єктів навчального процесу; не є дослідженою варіативність та ефективність форм організації навчального процесу у зазначених умовах (лекції, практичного заняття, консультації тощо). У низці згаданих проблем виокремимо одну та зосередимо увагу саме на ній: трансформації в управлінні організацією форм навчального процесу в освітньому онлайн-середовищі.

Мета статті – на підставі аналізу впливу інформаційного суспільства на психобіологічні механізми суб'єктів пізнавальної діяльності довести необхідність змін в управлінні навчальним процесом, а саме, в формах і методах його організації, в характері суб'єкт-суб'єктної взаємодії в ризико-небезпечних умовах.

Методи та методологія. Застосовані особистісно-орієнтований та діяльнісний підходи дозволяють розглядати особистість студента і викладача як суб'єктів навчальної діяльності, які мають право на вільний вибір форм і засобів навчання, вибір комунікативної поведінки та методів впливу в організації управління освітнім середовищем. Методами дослідження стали аналіз наукової літератури в аспекті зазначеної проблеми, синтез висновків та узагальнення; емпіричні методи анкетування студентів, аналіз здобутих емпіричним шляхом матеріалів, статистичні методи обробки отриманих даних.

Аналіз актуальних досліджень. Розглянемо характеристики основних феноменів досліджуваної теми та їх вплив на організацію управління навчальним процесом; особливості інформаційного суспільства на сучасному етапі та його вплив на суб'єктів освітнього процесу; базові характеристики учасників навчального процесу та їх ставлення до онлайн-навчання; можливі трансформації в управлінні навчальним процесом (на матеріалі лекційної форми) в ризико-небезпечних умовах.

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується створенням глобальних інформаційних мереж та систем, які відкривають можливості об'єднання інформаційних ресурсів усього людства (Virtual world global collaboration) та глобальної прозорості знань (global knowledge transparency), на базі чого відбувається розвиток відкритої освітньої практики, відкритих університетів, інтернаціоналізація освіти. Науковці (Л. Вохміна, І. Гаврикова, М. Маклюєн та ін.) акцентують увагу на тому, що процеси глобалізації вже дали глибокі корені: за даними анкетування молоді, що проводилось у різних країнах Європи та Азії під час олімпіад,

студентських форумів у 2015-2019 роках, інтереси сучасної студентської молоді дуже схожі, у них подібні проблеми, спільні теми для спілкування, серед яких інтернет і комп'ютер, нові можливості гаджетів, музика, сучасні кінофільми, кохання, стосунки між чоловіками і жінками, проблеми сімейного життя, заробляння грошей, історія і культура.

Зарубіжні науковці (Chai Ch. S., Koh E., Lim Ch. P., Tsai Ch., Ifenthaler D., Adcock A., Erlandson B., Ю. Пушкар'юв, О. Пушкар'юва та ін.) дослідили сучасне інформаційне суспільство, виявляючи чинники, від яких залежить його успішність, та встановили, що стратегічним плануванням державного рівня передбачається розвиток інформаційних технологій як найбільш значущих галузей у всіх розвинених країнах; описали змістові характеристики феномена соціальної інформації в освіті.

Вчені (А. Заец, Г. Отюцкий, Н. Казанова, В. Хлипун, А. Гижя, П. Байгужин, Д. Шибкова, Р. Айзман, О. Чернікова, Т. Пташко, А. Перебийніс, Н. Сиврікова, N. Bradbury, N. Lomonosova, A. Zolkina та ін.) наголошують, що на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства формується новий напрям науки – інформаційна антропологія, яка досліджує феномен інформації: еволюцію розуміння феномену інформації від чисто технічного до соціально-антропологічного; удосконалення природи інформації (від біологічної до соціальної); феномен інформації в аспектах науково – технічного підходу та соціально-історичного буття; акцентується увага на взаємодії технічної та психологічної складової цього соціального феномену. Отже, сучасне суспільство має усі підстави називатись інформаційним.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство, виробивши принципово нові способи продукування і збереження інформації, трансформувало ставлення до неї, що пов'язано із можливостями фіксації і зберігання необмеженого обсягу інформації. Оскільки зберігається величезний обсяг інформації, то створюється ситуація інформаційної перенасиченості, наслідками якої можуть стати зниження успішності пізнавальної діяльності; трансформація пам'яті індивіда; перетворення джерела інформації на джерело постійного стресу; соціальні конфлікти, що виникають у разі неготовності індивіда до використання сучасних комунікативних можливостей, надаваних інформаційними технологіями.

За різними підрахунками, в середньому люди витрачають на смартфонів близько 5 годин на день, а в цілому на інтернет до 9 годин на день (Пушкарев, Пушкарьова, 2019, с. 17), тобто від половини і

більше періоду активної життєдіяльності. Це демонструє революційний характер зміни стилю і способу життя, пов'язаного із входом у цифрову цивілізацію.

Ціннісні трансформації у способі життя і мислення людини, особливо молодого покоління, спонукали виникнення суттєвих змін у якостях суб'єктів навчального процесу та потребують змін в управлінні інформаційними потоками в освітньому процесі.

Вперше звернув увагу на суттєві зміни в "людській природі", що проявились під впливом інформаційного середовища, інтенсивного впровадження технологічних новацій, М. Маклюен (Маклюен, 2005), зазначивши, що і почуття людей, і стосунки між ними змінюються. Особливо це відчувається в освітньому середовищі:

- існує суттєвий розрив не тільки між поколіннями, до яких належить учень і вчитель, а й між рівнем володіння ними інформаційно-комунікаційними засобами;
- мислення студентів, які зросли у тісній взаємодії з цифровим середовищем, принципово відрізняється від мислення їхніх попередників;
- зростаючи у віртуальному середовищі, вибудовуючи дружні стосунки в ньому, молодь відчуває труднощі у створенні стосунків у реальності.

Зміни в увазі, пам'яті, мисленні проявляються у таких основних характеристиках особистості:

- швидкість сприйняття інформації значно вища, але спостерігається нестійкість уваги, відсутність тривалої концентрації уваги на одному виді діяльності;
- потреба у зоровій опорі під час засвоєння інформації, оскільки опорою для мислення є зорові образи, а не логіка тексту;
- відсутність здатності сприймати великі за обсягом тексти: декілька коротких текстів сприймаються легше і глибше, ніж один довгий;
- специфіка пам'яті полягає у її короткостроковості та запам'ятовуванні не змісту, а переважно місця знаходження інформації;
- зниження здатності аналізувати;
- швидкість роботи як показник ефективності навчання;
- необхідність бачити результат зразу, отримати все і водночас, випускаючи складні моменти у змісті;

- здатність швидко переключатись з одного виду діяльності на інший;
- швидка стомлюваність;
- схильність до рефлексії;
- прагнення до самоствердження.

Встановлено, що задовго до виникнення екстремальної ситуації у країні та світі, науковці, які розуміли, що майбутнє освіти за цифровими технологіями, досліджували особливості та закономірності застосування цифрових технологій у навчально-виховному процесі. Вітчизняні та зарубіжні науковці звертали увагу на форми дистанційного навчання, результативність, розробляли основи комп'ютерної дидактики; досліджували функціонування у віртуальному освітньому просторі освітніх мереж різного типу – А. Сбруєва (Сбруєва, 2019), комунікаційну культуру викладача та студента в академічному віртуальному просторі – О. Семенов (Семенов, 2016), досліджували готовність викладача та студента до здійснення навчання у віртуальному просторі – Т. Тарасова (Тарасова, 2018), здійснювали розробки контенту для ІКТ тощо.

Можливості дистанційного навчання надзвичайні, тому перспективи розширення його застосування очевидні. Науковці зазначають, що відбувається розширення його функцій: надання індивідуальних траєкторій освітньому процесу, перетворення світогляду, оцінок, адаптацій. М. Веллер (Weller, 2016), справедливо стверджує, що електронне навчання можна використовувати під час навчання студентів будь-якого рівня підготовки незалежно від рівня освіти. Аналогічно оцінюються можливості цифровізації в галузі освіти зарубіжними дослідниками (Svärd P., White K, Claro M., Salinas A., Cabello-Hutt T., San Martin E., Preiss D. D., Valenzuela S., Jara I., Schulze M., Scholz K.) тощо. У їхніх роботах розкривається потенціал сучасних технологій і важливість високого рівня комп'ютерної грамотності фахівців різних напрямів. Зазначається важливість окремих функцій ІКТ, наприклад, функції зворотного зв'язку, збору інформації про хід навчання, його траєкторію і результати навчання користувачів; створюються класифікації та здійснюється аналіз ефективних методів навчання (Р. Садикова, В. Шатуновський, О. Шатуновська та ін.).

Актуальним на даному етапі є один з різновидів дистанційного навчання – змішане навчання, що поєднує очну форму навчання з елементами дистанційного, на чому наголошують В. Кухаренко,

І. Фоміна, Т. Тарасова та ін. Науковцями досліджено інтеграцію елементів змішаного навчання у процес викладання дисциплін у вищій школі та пропонуються алгоритми їх упровадження шляхом поєднання традиційної моделі навчання (читання лекцій, проведення практичних, лабораторних, семінарських занять, складання заліків та іспитів) та інноваційної моделі електронного навчання (дистанційного, доповненого елементами мобільного навчання). М. Іващенко, Т. Бикова доводять, що використання елементів змішаного навчання (групове навчання, перевернутий клас, мікронавчання, ситуативні вправи, гейміфікація, інфографіка) надає можливості студентам засвоювати матеріал у зручний час, навчитись творчо використовувати і демонструвати результати навчання у середовищі дистанційного курсу або під час традиційних очних занять (Іващенко, Бикова, 2018).

Проте дистанційне навчання та його онлайн форми на початок XXI століття ще не набули широкого розповсюдження в Україні. Спеціальні дослідження М. Іващенко, Т. Бикової засвідчують, що станом на 2013 рік дистанційну форму навчання в Україні пропонували 9 закладів вищої освіти за окремими спеціальностями; а за даними сайту Abiturients.info на початок 2017/2018 навчального року правом навчати своїх студентів дистанційно скористався 31 навчальний заклад. За пошуковим запитом «дистанційна освіта» на сайті МОН України знайдено 4 результати, де лише згадується цей термін. А за пошуковим запитом «дистанційне навчання» – 8 результатів у розділі «Новини» та один документ – Положення про дистанційне навчання від 01.06.2013 зі змінами від 14.07.2015 рр. Наведені факти дають підставу стверджувати, що дистанційна форма навчання станом на 10-і роки XXI століття ще не набула поширення в Україні. Але фахівці розуміли, що «ефективне навчання сучасної людини, «людини інформаційного суспільства», «людини епохи цифрових технологій» неможливе без широкої інформатизації освіти» (Тарасова, 2018, с. 316). Т. Тарасова, використовуючи змішану форму дистанційного навчання у процесі засвоєння дисципліни «Психологія освіти», дослідила ставлення магістрантів до зазначеної форми навчання і встановила, що в цілому ставлення студентів до залучення елементів дистанційного навчання – нейтральне. В якості основної переваги дистанційного навчання всі студенти називають його індивідуальний темп і графік. Недоліками дистанційного навчання більшістю студентів названі обмежене спілкування з педагогом і

складність у виробленні практичних навичок. Прогнози студентів щодо полегшення процесу навчання за допомогою дистанційних його елементів – невизначені, а щодо якості професійної підготовки – негативні. Запровадження елементів дистанційного навчання в навчальний процес СумДПУ імені А. С. Макаренка більшість студентів вважає за доцільне лише з окремих навчальних дисциплін і за умови згоди з боку студентів» (Тарасова, 2018, с. 316).

Отже, станом на початок 20-х років XXI століття в Україні переважає нейтральне ставлення студентів до зазначеної форми навчання та стриманість у прогнозах щодо перспективності використання дистанційного навчання у професійній підготовці педагогів.

Несподівано виниклі у світі форсмажорні обставини, пов'язані із ситуацією пандемії коронавірусу та війни в Україні, прискорили створення віртуального національного та транснаціонального навчального простору, що, з одного боку, ускладнило діяльність суб'єктів навчання, а, з іншого, дало цінний досвід швидкої адаптації та набуття суттєвих трансформацій моделей, стереотипів, орієнтирів поведінки в онлайн-навчанні.

Аналіз публікацій останніх двох років засвідчує, що увага науковців до дистанційного навчання і його форм значно активізувалась: аналізується «ефективність навчання в дистанційному форматі» (Коломыцева, Стативка, Дин Шуцзинь, Стативка, 2021); визначаються види навчальної діяльності, що сприяють оптимізації онлайн-заняття; досліджуються «можливі шляхи підвищення мотивації студентів за умов онлайн-навчання» (Садикова, 2020). Ф. Кизилчек, Дж. Райх, М. Йоманс та інші описують результати тестування онлайн-уроків, запропонованих Гарвардом, Массачусетським технологічним інститутом і Стенфордом. Автори підкреслюють, що онлайн-освіта забезпечує безпрецедентний доступ до можливостей навчання, про що свідчить його роль під час пандемії коронавірусу 2020 року, але, за їхніми спостереженнями, для повноцінної підтримки учнів потрібно щось більше, ніж просто доступ до навчальних матеріалів, через те, що такі умови навчання давали хороші результати в початковий період, та знизились під кінець програми (Kizilces, Reich, Yeomans, Dann Ch., Brunskill, Lopez, Turkey, Williams, Tingley, 2020, p. 15). Таких висновків дійшли й інші науковці, які вважають, що у віртуальному освітньому середовищі потрібна особлива система засобів мотивації, оскільки «психологічна напруга і довготривала робота за комп'ютером розсіюють увагу і знижують працездатність» (Летушина, 2020, с. 15).

Зважаючи на визначене ставлення студентів та науковців до навчання у віртуальному просторі, ми дослідили, чи змінилось воно «після тривалого вимушеного онлайн-навчання в умовах пандемії» (Коломыцева, Стативка, Дин Шуцзинь, Стативка, 2021). У вересні 2020 р. ми провели анкетування серед студентів Ланчжоуського університету (КНР) та отримали відповіді на запитання: чому я хочу / не хочу вчитися онлайн. З 29 (100%) анкетованих 7 (24,1%) висловилися за онлайн-навчання. Вони хотіли б вчитися онлайн з наступних причин:

- не потрібно витратити час на дорогу до університету;
- комфортні умови (в ліжку, з чашкою чаю тощо);
- можливість дивитися і слухати, коли захочеться і скільки захочеться: час не фіксується;
- можна переглянути кілька разів, тобто є можливість повторного перегляду;
- в Інтернеті багато інформації на будь-яку тему і при бажанні можна здобути будь-яку інформацію;
- можливість спокійно готувати відповідь і не нервувати, відповідаючи;
- можна швидше виконати завдання.

Противники онлайн навчання (їх виявилася більшість – 22 (75,9%)) висунули такі аргументи:

- важко зосередитися, змусити себе сісти за роботу;
- багато чинників, що відволікають (наприклад, тягне грати);
- немає живого контакту з викладачем, що дуже важливо для формування правильної вимови, інтонації;
- немає мовленнєвого середовища;
- при безпосередньому контакті краще розумію викладача;
- немає можливості задати відразу запитання викладачеві і відразу отримати відповідь;
- немає жорсткого контролю з боку викладача: викладач не бачить, як і що студенти роблять, що для студента є важливим стимул до навчання;
- часто Інтернет працює погано;
- не звикли так працювати;
- інформацію з інтернет можна добути і самостійно;
- шкідливо для здоров'я.

Переконливі аргументи надані і прихильниками і противниками онлайн- навчання. Аналіз цих аргументів виявляє деякі протиріччя.

З одного боку, називається можливість «дивитися і слухати, коли захочеться і скільки захочеться», а з іншого – «важко зосередитися, змусити себе сісти за роботу». У практиці навчання часто другий фактор домінує і студент відстає у навчанні: не виконує вчасно завдання, накопичуються «борги». Цей же фактор нівелює і можливість переглядати відеоматеріали кілька разів: студенту не вистачає на це часу через розслабленість у домашніх умовах, не сформований потрібною мірою самоконтроль.

Можливість швидше виконати завдання – це важливий аргумент, але швидше справляються із завданням тільки добре встигаючи студенти, а всім іншим потрібна порада, рекомендація, роз'яснення та контроль з боку викладача або студентів (у спільному навчанні), про що вони і пишуть у своїх анкетах: «... при безпосередньому контакті краще розумію викладача», «... немає можливості задати відразу питання викладачеві і відразу ж отримати відповідь» тощо. Звернемо увагу на той факт, що для переходу інформації з короткострокової в довгострокову пам'ять, потрібна правильна організація контролю, тобто своєчасне активне втручання з боку викладача. При цьому безперечним є і твердження О. Леонтьєва про те, що найбільш продуктивним засобом переходу в довготривалу пам'ять є самостійна робота учнів з засвоєним матеріалом, коли «відбувається утворення у свідомості учнів зв'язку між словом іноземної мови і його російським еквівалентом» (Леонтьєв, 1997, с. 78). Цей зв'язок в силу напруженої самостійної діяльності дуже стійкий, зруйнувати його досить важко. В. Колобаєв зазначає: «Якщо рішення задачі учнями помилкове, то утворюється домінанта, що веде до помилкової відповіді. У цьому полягає небезпека самостійної роботи учнів на початковому етапі навчання іноземної мови» (Колобаєв, 2015, с. 3). У цьому полягає і небезпека онлайн-навчання, що виключає можливість негайного втручання викладача.

Існує й інша точка зору на цю проблему. Вчені (М. Бовтенко, П. Сисоєва, М. Євстигнеєва, Дж. Хармер та ін.) вбачають переваги дистанційного навчання в можливості роботи з комп'ютером у процесі вивчення мови. Ці переваги полягають у комплексному мультисенсорному впливі на різні канали сприйняття шляхом використання тексту, звуку, мультимедіа, відео. Завдяки

використанню спеціальних навчальних програм, бібліотечних, довідкових програм, ігрових, студенти можуть імітувати реальні комунікативні ситуації, розвивати дух суперництва, тому вважають інтернет-спілкування повноцінним видом людського спілкування, що вимагає окремих методик навчання. Ці методики повинні враховувати отримані дані в області теорії нейролінгвістичного програмування, зокрема, особливості діяльності студентів з переважанням візуального сприйняття (*visual learners*) і студентів-кінестетиків (*kinaesthetic learners*), студентів з різними типами інтелекту.

Однак висновки вчених про роль використання в онлайн-навчанні комп'ютерних, мультимедійних засобів для підвищення ефективності запам'ятовування іноземної лексики не дають підстави для високого педагогічного оптимізму. За даними дослідження М. Лисенко, використання мультимедійних засобів навчання «сприяє кращому запам'ятовуванню іноземних слів у студентів з низькою успішністю; мультимедійні навчальні ігри доцільно використовувати в якості додаткового, а не основного засобу для запам'ятовування термінів з установкою на відстрочене відтворення» (Лысенко, 2011).

На перевірку результативності онлайн-навчання ми провели зріз серед студентів Ланчжоуського університету (КНР), які навчалися онлайн, і встановили рівень засвоєння іноземної лексики. Детально ми описали результати та презентували у статті (Коломыцева, Стативка, Дин Шуцзинь, Стативка, 2021, с. 107-109), а в даному тексті наведемо лише остаточний показник: відсоток засвоєння лексики склав 12,4%, що підтверджує низьку якість засвоєння інформації в онлайн-навчанні.

Науковці доходять висновку: щоб підвищити якість, важливо доцільно побудувати онлайн-заняття, «в якому чергуються складні завдання і завдання на розслаблення; періодичні паузи, під час яких студент може відійти від свого комп'ютера, зробити декілька фізичних вправ, що відновлюють загальний тонус тощо» (Садыкова, 2020, с. 45). Тобто визнається провідна роль управлінської діяльності викладача, вчителя в організації форм навчального процесу. Діяльність цілепокладання, планування, прогнозування, контролю, оцінки, аналізу та самоаналізу, що складає основи професійної управлінської діяльності фахівця, відіграє провідну роль. В умовах ризико-небезпечного часу трансформуються вимоги до організації навчально-виховної діяльності з позицій «педагогіки зраненого серця»: в

управлінській діяльності викладач має враховувати не лише зміни в психобіологічних механізмах суб'єктів навчання, що відбуваються під впливом інформатизації суспільства, а й під впливом надзвичайних обставин – війни. І хоча науковці ще недостатньо вивчили, як доцільно діяти в таких умовах, головне зрозуміло: емпатія з боку викладача та учнів; педагогічний такт; організація засвоєння та максимального запам'ятовування інформації на занятті та ін.

Проаналізуємо та виокремимо можливі суттєві трансформації лекційного заняття в онлайн-навчанні в зазначених умовах.

1. Попередньо на платформу MOODLE викладається не план лекції і список використаної літератури, а повний текст, розбитий на окремі короткі відрізки, що співвідносяться з певними питаннями. Важливим є використання в тексті лекції різних кольорів та шрифтів, за допомогою яких виокремлюється головне, подаються завдання для самостійного опрацювання, запитання для аналізу.

2. Відмінності у проголошенні цілей лекційного заняття: а) попереднє налагодження комунікативного контакту (широсердна зацікавленість у підтримці позитивного емоційного стану; обачність і тактовність під час виявлення інтересу до особистості); б) не формальне проголошення цілей заняття, а з наголосом на тому, де буде затребуваним матеріал, що вивчається; як він сприятиме підвищенню рівня професійної компетентності; в) використання різних форм проголошення цілей пізнавальної діяльності. (Такий підхід до виголошення цілей мотивує до навчання, сприяє усвідомленню того, чому у такий скрутний час не варто занурюватись у внутрішній світ і відходити від реальності, а бути разом, займатися пізнавальною діяльністю).

3. Ознайомлення з планом діяльності може бути тісно пов'язаним з проголошенням цілей. Важливо, не розкриваючи методи, заявити дещо цікаве і важливе, що очікує на студентів чи учнів, щоб виник інтерес та зацікавленість.

4. Робота з текстом лекції. Прослуховування тексту онлайн-лекції – це обов'язковий, але не основний і не єдиний вид пізнавальної діяльності. Діяльність суб'єкта навчання є результативною, якщо він залучений до активної самостійної пізнавальної праці: співставляє, аналізує, розуміє, запам'ятовує. В екстремальних умовах маємо забезпечити максимальний рівень засвоєння інформації саме під час заняття, а це можливо за умови активізації усіх психобіологічних механізмів особистості (уваги, сприйняття і розуміння, пам'яті,

мислення) та урахування особливостей сприйняття «комп'ютерним поколінням» текстів. А це потребує наступного: а) розбивання тексту на невеликі відрізки; б) після прослуховування фрагменту лекції – повернення до друкованого фрагменту тексту з метою виконання різноманітних завдань на його основі. Такі завдання можуть включати перечитування, складання плану, знаходження відповіді на сформульовані запитання, співставлення різних думок та висловлення власного критичного ставлення до предмету мовлення, складання тесту за матеріалом лекції тощо. Наприклад, лекція на тему «Андрагогіка в системі педагогічних наук»:

Завдання по тексту за першою проблемою, що висвітлювалась у слові викладача (3 хвилини):

1. Перечитайте текст і знайдіть відповідь на запитання: чому суспільство проголосило гаслом ХХІ століття «освіту протягом життя»?
2. В чому полягає мотивація навчання у дорослих?
3. Виокреміть складники освіти дорослих.
4. Чому збільшується кількість дорослих, бажаючих навчатися?

Завдання по тексту за другою проблемою:

Самостійно знайдіть відповідь у тексті лекції на запитання: коли андрагогіка визнана самостійною наукою?

Проаналізуйте чотири погляди на андрагогіку як науку (самостійно: 1) не є самостійною наукою; 2) є прагматичним додатком до педагогіки; 3) самостійна наука; 4) складова педагогіки). Яку точку зору ви поділяєте? Обґрунтуйте свою думку (2 хвилини).

Завдання по тексту за наступною проблемою (3-4 хвилини).

Чому активно розвивається андрагогіка на сучасному етапі?

Для відповіді на це запитання перечитайте розділ лекції і складіть 3-4 запитання, що допоможуть студентів правильно відповісти.

Завдання по тексту за останньою проблемою (6 хвилин).

Складіть 5 запитань по розділу лекції для тестування друзів. Запитання мають бути селективного характеру (з 4 варіантами відповідей).

Проаналізуйте подані визначення поняття. На основі аналізу складіть власне визначення цього поняття.

Ми презентували лише декілька видів завдань, що активізують пізнавальну діяльність на лекційному занятті, залучають студентів до наукового спілкування, створюють умови для самооцінки, усвідомлення власної значущості у навчальному процесі. За

допомогою подібних завдань відбувається зворотній зв'язок і контроль засвоєння інформації, запам'ятовування, перетворення її на знання суб'єкта пізнавальної діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи огляд наукових позицій щодо використання віртуального освітнього простору в ризико-небезпечних умовах, узагальнюючи висновки з власного дослідження, можна з упевненістю говорити про те, що інформаційне суспільство зробило серйозні виклики освітній системі. В той же час педагогічна наука, практика освітян відреагувала на виклики інформаційного суспільства створенням та застосуванням більш досконаліх форм організації навчального процесу, методів та прийомів управління ним у віртуальному освітньому просторі.

Удосконалення управління навчальним процесом відбувається з урахуванням змін у психіці «комп'ютерного покоління», що вимагає трансформації планування методичного забезпечення форм навчального процесу: підвищення ритму навчання (подачу інформації здійснювати у більш високому темпі); формулювання завдання коротко і чітко; визначення часу виконання завдання; аналіз отриманих результатів і реагування на них одразу після виконання завдань.

В онлайн навчанні є доцільним надання більшої вагомості функції зворотного зв'язку, оскільки зворотній зв'язок тісно пов'язаний з мотивацією навчання: миттєвий аналіз і оцінка виконаної діяльності впливає на підвищення самооцінки, формує відчуття успішності у навчальній діяльності та упевненість у позитивному результаті, у власних можливостях, що є суттєвим внутрішнім мотивом, чинником забезпечення позитивного емотивного стану, надзвичайно важливого в ризико-небезпечних умовах.

Подальшого дослідження потребує трансформація всіх форм організації навчального процесу у віртуальному освітньому просторі та підготовка викладача/вчителя до управління ними в ризико-небезпечних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

- Weller, M. (2016). The Open Flip – a digital economic model for education. *Journal of Learning for Development*, 3 (2). 26–34. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1108184.pdf>
- Івашченко, М. В., Бикова, Т. Б. (2018). Особливості використання елементів змішаного навчання в процесі викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти. *Фізико-математична освіта*, 1. 221–226. (Ivashchenko, M.V., Bykova T. B. (2018). Peculiarities of the use of elements of

- blended learning in the process of teaching academic disciplines in institutions of higher education. *Physical and mathematical education*, 1. 221–226. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/5125>
- Кухаренко, В.М. (2015). Системний підхід до змішаного навчання. *Інформаційні технології в освіті*, 24. 53–67. (Kuharenko, V.M. (2015). Systemic approach to blended learning. *Information technologies in education*, 24. 53–67. URL: <http://ite.kspu.edu/index.php/ite/article/view/147/156>)
- Колобаев, В.К. (2014). Психологические особенности восприятия и запоминания иноязычного лексического материала. *Universum: Психология и образование*, 11(10). 3. (Kolobayev, V.K. (2014). Psychological features of perception and memorization of foreign language lexical material. *Universum: Psychology and education*, 11 (10). 3.)
- Коломыцева, О. Н., Стативка, А.М., Дин Шуцзинь, Стативка, В.И. (2021). Детерминированность информационного общества и образовательной системы: возможности повышения академических результатов в условиях дистанционного обучения. *Science for Education Today*, 11, № 2. 102-121 (Kolomytseva, O.N., Stativka, A.M., Ding Shujin, Stativka, V.I. (2021). Determination of the information society and the educational system: opportunities to improve academic results in distance learning. *Science for Education Today*, 11, no.2. 102-121.)
- Kizilces F., Reich J., Yeomans M., Dann Ch., Brunskill E., Lopez G., Turkey S., Williams J., Tingley D. (2020). Scaling Up Behavioral Science Interventions in Online Education. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117 (26). 14900–14905. DOI: <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1921417117>
- Лешутина И.А. (2020). Мотивация к дистанционному изучению иностранных языков как вызов современности и слагаемое успеха. *Русский язык за рубежом*, 2. 15–19. URL: (Leshutina, I.A. (2020). Motivation for distance learning of foreign languages as a challenge to modernity and a component of success. *Russian language abroad*, 2. 15–19. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=428359133>)
- Леонтьев, А.А. (1997). *Основы психолингвистики*. Москва: Смысл, (Leontiev, A. A. (1997). *Fundamentals of psycholinguistics*. Moscow: Meaning)
- Лист МОН № 1/9-609 від 02.11.20 року “Щодо організації дистанційного навчання” (Letter of the Ministry of Education and Science No. 1/9-609 dated November 2, 2020 “Regarding the organization of distance learning”)
- Лысенко, Н.А. (2011). Развитие приемов запоминания учебного материала при изучении русского и иностранного языков. *Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*, 6 (44). 412–419. (Lysenko, N.A. (2011). Development of methods for memorizing educational material in the study of Russian and foreign languages. *Uchenye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta. Series: Humanities and social sciences*, 6 (44). 412-419. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=17568807>)
- Маклюен, М. (2005). *Галактика Гутенберга: становление человека печатающего*. М.: Академический проект (McLuhan, M. (2005). *The Gutenberg Galaxy: The Making of a Typing Man*. М.: Academic project, URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=25759627>)
- Положення про дистанційне навчання. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України, 30 квітня 2013 р. за № 703/23235. (Regulations on distance learning.

Registered in the Ministry of Justice of Ukraine on April 30, 2013 under No. 703/23235.)

- Пушкарёв, Ю.В., Пушкарёва, Е.А. (2019). Рефлексивные принципы развития личности в условиях изменяющегося информационного содержания. *Science for Education Today*, 9, № 2. 52–66. (Pushkarev, Yu. V., Pushkareva E.A. (2019). Reflexive principles of personality development in conditions of changing information content. *Science for Education Today*, 9, No. 2. 52–66. DOI: <http://dx.doi.org/10.15293/2658-6762.1902.04>)
- Садыкова, Р. А. (2020). Дистанционное обучение студентов: реалии и опыт. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*, 9. 41–56. (Sadykova, R.A. (2020). Distance learning of students: realities and experience. *Scientific and methodological electronic journal "Concept"*, 9. 41–56. DOI: <https://doi.org/10.24411/2304-120X-2020-11063>)
- Семенов, О.М., Вовк, М.П. (2016). *Академічна культура дослідника в освітньо-культурному просторі університету*. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, (Semenog, O.M., Vovk, M.P. (2016). *Academic culture of the student in the educational and cultural space of the university*. Sumn: Edition of SumSPU named after A.S. Makarenka)
- Сбруева, А.А., Чистякова, І. А., Самойлова, Ю. І. (2019). *Організаційно-педагогічні засади діяльності та тенденції розвитку інноваційних шкільних мереж Великої Британії та США: монографія*. Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (Sbruieva, A.A., Chystiakova, I. A., Samoilova, Yu. I. (2019). *Organizational and pedagogical ambush activities and trends in the development of innovative school systems in Great Britain and the USA: monograph*. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenka)
- Тарасова, Т.Б. (2018). Використання елементів дистанційного навчання у вищому навчальному закладі: погляд психолога. *Фізико-математична освіта*, 1 (15). С. 316–321. (Tarasova, T.B. (2018). The use of distance learning elements in a higher educational institution: a psychologist's point of view. *Physical and Mathematical Education*, 1 (15). 916-321. URL: https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua//journals/2018-v1-15/2018_1-15-arasova_Scientific_journal_FMO.pdf)

SUMMARY

Stativka Valentyna, Kozlova Olena, Dieniezhnikov Serhii, Zakharova Iryna.

Challenges of the Information Society as Factors in the Transformation of Educational Process Management.

The article highlights the problem of transformation of educational process management in the online environment in force majeure social conditions. The article is based on the analysis of the influence of the information society on the psychobiological mechanisms of subjects of cognitive activity, to prove the need for changes in the management of the educational process, namely, in the forms and methods of its organization, in the nature of subject-subject interaction. The applied personality-oriented and activity-based approaches allow considering the personality of the student and the teacher as subjects of educational activity, who have the right to freely choose the forms and methods of learning, the choice of communicative behavior and methods of influence in the organization of management of the educational environment. The research methods were the analysis of scientific literature in the aspect of the specified problem, synthesis of conclusions and generalization; empirical

methods of surveying students, analysis of empirically obtained materials, statistical methods of data processing. The characteristics of the information society are summarized in the form of a concise description, and its influence on the personality and the educational process is established. The reasons causing unpredictable changes in the educational online environment and the psyche of the individual are indicated. The necessity of correlating the management of the educational process with the features of the modern contingent has been established. A set of techniques for managing the cognitive activity of the subjects of the educational process during the lecture session has been created. The educational system is determined by the nature of the society in which it functions. The modern information society is rapidly changing and being deformed by unpredictable circumstances. In such conditions, the application of distance learning in an online or mixed form is inevitable. However, the effectiveness of training can be achieved only under the condition of continuous improvement of the management of the educational process, coordinated with the characteristics of the contingent receiving education in force majeure conditions.

Key-words: *information society, information technologies, educational process management, lecture, set of tasks, cognitive activity.*

УДК 387

Валентина Тюріна

Харківський національний університет внутрішніх справ

ORCID ID 0000-0003-2308-1977

DOI 10.24139/2312-5993/2022.07-08/172-182

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ, СХИЛЬНИМИ ДО АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми виховання дітей і підлітків, яким притаманна агресивна поведінка, і організації профілактичної роботи з означеним контингентом школярів. У зв'язку з цим актуальною є проблема формування у майбутніх офіцерів поліції готовності до роботи з підлітками, схильними до агресивної поведінки. Визначено поняття «готовність», розглянуто готовність майбутніх офіцерів поліції до роботи з підлітками, яким притаманна агресивна поведінка, як результат навчально-пізнавальної діяльності курсантів. Представлено результати експериментального дослідження підготовки майбутніх офіцерів поліції до роботи з підлітками яким притаманні агресивні реакції. Виявлено статистичну вірогідну наявність позитивної динаміки в експериментальних групах після вивчення спецкурсу, написання курсових та дипломних робіт з означеної проблеми, проведення тренінгу і проходження педагогічної практики у середніх класах загальноосвітніх шкіл за більшістю показників.

Ключові слова: *агресивність, агресивна поведінка, агресивні реакції, готовність до роботи з підлітками, курсанти, офіцери поліції, раціональна організація навчально-пізнавальної діяльності. підлітки.*

Актуальність проблеми. Розбудова нової, сильної, демократичної і незалежної України в процесі переходу до громадянського суспільства надалі не може успішно відбутися без